
ÓKOR

Római *coloniák* az alapításukat követő első évszázadban

Ismertetésem tárgya egy, a skóciai St. Andrews Egyetemen 2007 szeptemberében megrendezett nemzetközi konferencián elhangzott előadásokat tartalmazó kötet. A tíz tanulmány vagy fejezet mindegyike egy, vagy több római *coloniát* állít a vizsgálat középpontjába, egy évszázados időkeretben.

Az első fejezet a kötet szerkesztőjének, *Rebecca J. Sweetman* bevezető írása. Ebben bemutatja röviden a *coloniákkal* kapcsolatos történetírás eddig általánosan elfogadott téziseit, mint például, hogy a Róma által alapított városokat tekinthetjük ún. „mini Rómáknak” a főváros és a római polgárok nézőpontjából. A friss kutatások szerint ez az álláspont megkérdőjelezhető, hiszen ezek alapján egyértelművé vált, hogy nincs két egyforma *colonia*, és ilyen összefüggésben nehéz pontosan definiálni ezeket a városokat. Röviden bemutatja az utóbbi években napvilágot látott főbb elméleteket is. Az egyik szerint az általános nézet, mely alapján a városoknak nem volt választási lehetőségük, hogy a birodalom részei akarnak-e lenni, vagy sem. A másik főbb elmélet a módszertanhoz kapcsolódik. Az új nézőpont alapján a folyamatokat nem fentről, vagyis Rómából, hanem a provinciák perspektívájából vizsgálják, ami új értelmezésekhez vezethet. Ilyen például, hogy a kétirányú kommunikációs folyamatok eredményessége alapvető szükséglet egy település sikeréhez. A provinciák Róma gazdasági stratégiájának részei voltak, valószínűleg a *coloniák* is: profitálhattak a fővárossal való közvetlen kapcsolattartásból, illetve a birodalmi gazdasági hálózathoz való tartozásból.

A második fejezet a *Nyelv és identitás a szicíliai római coloniákban* címet viseli, melyet *Kalle Korhonen* írt. A tanulmány célja egyrészt, hogy megvizsgálja a közösségi tereken feltárt feliratok nyelv választását és ezáltal pontosabb képet adjon a terület nyelvhasználatának kialakulásáról, másrészt, hogy a sírfeliratokon megjelenő emberek nyelvi identitását vizsgálja. Megállapítja, hogy Szicília sok szempontból bilingvis terület volt. Érdekes példaként hozza, hogy a gladiátorjátékok gyorsan elterjedtek, a latin nyelv azonban lassabban. Az akkulturáció Szicíliában a kora császárság idején még mindig hiányossága a kutatásnak, főleg nyelvészeti szempontból.

A harmadik részben Jonathan Edmondson „Két colonia történetét” mutatja be. *Augusta Emerita* (mai Mérida) és *Metellinum* (mai Medellín) *Lusitania* provinciában (a mai Spanyolország délnyugati része) jöttek létre. Előbbit Augustus császár alapította Kr. e. 25-ben az V. Alauda és a X. Gemina legiók veteránjai számára, teljes neve *Colonia Iulia Augusta Emerita* volt. Kr. e. 16-tól ez a város volt *Lusitania* közigazgatási központja. A szerző a tanulmány első felében *Augusta Emerita* történetét írja le, és azt, hogy milyen hatással volt a provincia többi részére, a második részben pedig a két *colonia* kulturális és társadalmi kapcsolatát vizsgálja a principatus első 100 évében.

A két *colonia* szoros kapcsolatára vonatkozó feltevését egy kiragadott példával támasztja alá. A Kr. u. I. század végén egy tisztségviselőt (*Caius Sulpicius Superstes*, *Caius* fia a *Galeria* tribusból), aki háromszor töltött be *duumviri* pozíciót *Metellinában*, *Augusta Emerita* városában temetnek el. Az esemény különlegessége abban rejlik, hogy a két *colonia* *decuriói* közösen intézték a temetést: közpénzen megvásárolták a sírhelyet és szintén közpénzből fedezték a temetkezési szertartás költségeit. Valószínűsíthető, hogy az elhunyt *Emerita* városában is fenntartott egy lakóházat magának és a város prominens személyiségévé vált, annak ellenére, hogy egy másik településen töltött be tisztséget.

A negyedik fejezetet egy szerzőpáros, *Alicia Jiménez* és *José R. Carrillo* írta. A tanulmány *Corduba coloniát* vizsgálja, amit később *Colonia Patricia* néven újból megalapítottak. Az első *deductio* körülményei ismeretlenek, a kutatás a Kr. e. II. század elejére datálja. Írásukban kitérnek a romanizáció kérdésére is. Egy értelmezés szerint ez a Róma-másolatok létrehozására való törekvésben jelenik meg. Azonban ez a „másolás” csak néhány speciális épület megjelenésében figyelhető meg, mint például a *forum*, a *basilica* vagy a fürdő. További vizsgálatokat igényel az a kérdés, hogy a fejlődő vidéki *coloniáknak* volt-e egy saját kialakult képük arról, hogy milyen lehet egy igazi római város és ez alapján építkeztek, formálták városukat, vagy magának Rómának volt-e ideális városképe, és ez alapján hozta létre, fejlesztette a településeit.

A következő tanulmány a „*Birodalmi kultusz és birodalmi megbékélés*” címet viseli. A szerző, *Paul D. Scott* *Corinthos forumának* építészeti aktivitását vizsgálja, és ez alapján mutatja be a birodalmi kultusz kialakulását a városban. A *coloniát* Julius Caesar alapította újra Kr. e. 44-ben, felismerve a hely stratégiai jelentőségét. Azonban az államférfi meggyilkolása a *colonia* életére is hatással volt. Az újjraalapítást követő első két évtizedben kevés építészeti tevékenység figyelhető meg a városban. Valószínűleg közrejá-

szott az is, hogy *Corinthos* Antonius oldalára állt Octavianussal szemben. A város *agorájának forummá* alakítása is csak néhány évtizeddel az alapítás után történt meg. A *forum* nagy része üresen állt a késő Augustus-korig. Az ezt követő építkezések összefüggésben állhatnak az *Isthmia*¹ megrendezésének áthelyezésével. „*Ha az isthmosi játékokat a forumon rendezték meg, akkor Kr. u. 4–5-nél korábban nem helyezhették át máshova*” (78.). Azonban nincs valódi bizonyíték arra, hogy a római korban a *forumon* rendezték meg minden esetben a játékokat, amennyiben viszont így történt, az magyarázatot adhat arra, hogy miért volt „*olyan üres*” a terület.

Inge Lyse Hansen írásában *Buthrotum* (ma Butrint) városával foglalkozik (gazdag tengeri város volt *Epirus Chaonia* tartományában, egy hosszúkás félszigeten *Corcyra* sziget fölött). Ez a település kétszer is megkapta a római *colonia* rangot, egyszer Kr. e. 44-ben Julius Caesartól, később, Kr. e. 27-ben pedig Augustustól. Ezt az aktust egyértelműen politikai indokok vezérelték. Vergilius az *Aeneis* című művében „*kicsi Trójának*” nevezi a várost (Aen. 13. 349–51.). A Julius-Claudius dinasztia Aeneas-tól eredeztette magát, ezért kézenfekvő volt patronálni egy olyan települést, amelyben megfordult a mitológiai hős. A szerző egy-egy alfejezetben részletesen leírja hogyan nézett ki a *colonia* Caesar és Augustus idején. Forrásbázisát az érmék és feliratok képezik. Emellett Hansen számos térképet közöl tanulmányában, amik mind jobban elősegítik a téma megértését.

William Bowden tanulmánya az Actium utáni első évszázadban vizsgálja *Epirus* provinciában, a Julius-Claudius dinasztia által létrehozott építményeket, településeket. Írását az irodalmi forrásokon kívül – mint ahogy a korábbi esetekben is láthattuk – epigráfiai és numizmatikai leletekre építi. Mindemellett részletes alaprajzokat is közöl az egyes területek épületeiről, mint például a *butrinti forumoról* és Aszklépiosz-szentélyről, de találunk benne térképet a szintén *butrinti*, illetve *nikopolisi centuriatio*-ról is. Arra keresi a választ, hogy egy *colonia*-alapítás során azon telepések, akiknek korábban nem volt római polgárjoguk, de a *deductio* során megkapták azt, miként illeszkedtek be az új környezetbe, milyen viszonyt alakítottak ki a környező népcsoportokkal. A kutatásban a rómaiak és az általuk meghódítottak közötti kapcsolatok vizsgálata az egyik legtermékenyebb téma az elmúlt két évtizedben. Az ún. *post-coloniális* elmélet elterjedése lehetővé tette, hogy újraértékelhessünk olyan fogalmakat, mint például római

1 A négy nagy összegörög játék közül a harmadik, melyet a *corinthosi Isthmuson*, Poseidon szent ligetében tartottak minden olympias 2. és 4. évében. *Corinthos* azonban Kr. e. 146-ban elpusztult, ezt követően *Sicyon* lakossága rendezte a játékokat, de Kr. e. 46-ban ismét visszatért a felépült *Corinthosba*.

vagy őslakos és rugalmas kategóriaként kezeljük ezeket sokkal inkább, mint statikus, állandó fogalomként. Mindez odáig vezetett, hogy a nemzetközi kutatás mindinkább azon rétegek felé fordult, amelyek a kolonizáció során kaptak római polgárjogot.

Egy adott *coloniában* élő „rómaiak”² nem nézték jó szemmel, ha újabb „rómaiak” érkeznek. Erre a legjobb bizonyítékot Bowden Titus Pomponius Atticus és Cicero levelezésében látja. Ebből kiderül, hogy nem fogadták szívesen az új telepesek, azaz új „rómaiak” érkezését az ott élők. Hosszasan tárgyalja az identitás-tudat kérdését is. *Epirus* esetében nem beszélhetünk erős, homogén római identitás-tudatról, itt csak egyike volt a sok létező identitásnak, melyek időtől és körülményektől függően erősödtek vagy gyengültek. Arra is keresi a választ a szerző, hogy nyomon lehet-e követni a régészeti leletekben az identitás-tudatban bekövetkezett változásokat. Álláspontja szerint nem azt kell vizsgálni, hogy a Julius-Claudius dinasztia alatt milyen épületek keletkeztek a térségben, hogy melyek voltak rómaiak és melyek nem, hanem úgy kell tekinteni a régészeti leletekre, mint ideológiai összetettségre született reflexiókra. Kiemeli, hogy a leletek kapcsán meg kell vizsgálni a művészeti maradványokat is, amennyiben vannak olyanok. Elemezni kell az egyes emberek környezetét: hogyan alakította ki lakóházát, hogyan öltözködött, milyen ékszereket, díszítéseket viselt, mit evett, hogyan készítette elő a nyersanyagokat főzéshez és ehhez hasonló, mindennapi dolgokat. Bowden kiemeli, hogy sajnálatos módon pont ezek hiányoznak *Nikopolis* és *Butrint* feltárásaiból a Kr. e. I. és Kr. u. I. század viszonylatában.

A nyolcadik fejezetben *M. W. Baldwin Bowsky Colonia Iulia Nobilis Cnosus*-t, azaz Knóssoszt és Kréta városait vizsgálja. Az elemzés középpontjában a tárgyi kultúra egy bizonyos része, az Itáliából érkező *terra sigillata* edények állnak. Ezeken az eszközökön kívánja nyomon követni az őslakos Knóssosziak „válaszát” a római „kihívásra” azaz a *coloniává* válásra, mely Kr. e. 27-ben következett be. Kitér a nyelvhasználatra, megvizsgálja, hogy a fennmaradt adatok alapján mennyire rómaisodott el a népesség. Külön kitér a kereskedelemre is, melynek segítségével sikerült beszerezni ezeket a pecséttel ellátott edényeket. Knóssosz gazdasági helyzetének stabilizálódásának és a népesség növekedésének köszönhetően megnőtt a kereslet az ilyen típusú edények után. A helyi kézművesek nem tudták reprodukálni azt a minőséget, amit

2 Az idézőjel használata azért indokolt, mert ebben az esetben legtöbbször olyan emberekről van szó, akik nem születésüktől fogva bírták a római polgárjogot, hanem később szereztek meg és valamilyen módon szükséges a megkülönböztetés a szövegben.

az itáliaiak, így a nyugat-keleti kereskedelem révén szerezték be a szükséges eszközöket. A szerző tanulmányában számos, sokszor több oldalas táblázatot közöl a Knósszoszra érkezett edényekről, feltüntetve származási helyüket is. A 2000-ben újból megjelent és átdogozott *Corpus vasorum Arretinorum: a catalogue of the signatures, shapes and chronology of Italian sigillata* (Az itáliai sigilláták katalógusa)³ gyűjteményhez képest 11 új pecsétet mutat be Bowsky. Ezzel a Kréta területén eddig feltárt és publikált itáliai pecsétek arányát 72,3 százalékra növeli a szerző, ami összesen 57 db pecsétes edényt jelent.

A. U. De Giorgi az utolsó előtti tanulmányban Augustus geopolitikájával foglalkozik Pisidia-ban, egy kis-ázsiai tartományban. A forrásbőség miatt általános megállapításokat tesz a szerző a témával kapcsolatban. Egy *colonia* alapításakor öt indok közül legalább egynek érvényesülnie kellett: a veteránok földhöz juttatása (legfőképpen a polgárháborút követő időszakban), a népesség elszegényedett rétegének áttelepítése, egy újonnan elfoglalt területen helyi, római ellenőrzés biztosítása. Az utolsó két ok a következő: egyesíteni a környező közösségeket szervezett formában és végül a katonautánpótlás biztosítása a légiók számára. De Giorgi külön kiemeli a *coloniák* térségre gyakorolt hatását hasonlóan, mint ahogy azt korábban Alicia Jiménez és José R. Carrillo is tették Corduba városával kapcsolatban. A tanulmány középpontjában négy, a vizsgálat elvégzéséhez megfelelő forrásbázissal rendelkező (érmék, feliratok stb.) *colonia* áll: Antiochia (*Antiochia Caesaria*), Cremna (*Colonia Iulia Augusta Cremna*), Comama (*Colonia Iulia Augusta Prima Fida Comama*) és Parlais (*Iulia Augusta Colonia Parlais*). A makroelemzés mellett az említett négy települést külön-külön is megvizsgálja, gazdag képanyaggal. A végén megállapítja a szerző, hogy a *colonia*-alapítás okától függetlenül mindegyik létrehozott település része volt egy nagyobb sémának, mely *Galatia* (ókori anatóliai – mai Törökország – Kr. e. 25-től római provincia) szociális és politikai képét akarta átalakítani. Az augustusi geopolitika egyik leglátványosabb megnyilvánulása a térségben a *Via Sebaste* megépítése volt.

Az utolsó tanulmány betudható egyfajta összegző vagy záró fejezetnek. Greg Woolf a St. Andrews Egyetem professzora arra törekszik, hogy kontextualizálja a római kolonizációt, kiemelve a fentebb bemutatott írásokat, illetve az olyan előadásokat, melyek írásos változatát jelen kötet nem tartalmazza.

3 Oxé, A., H. Comfort, P. Kenrick: *Corpus vasorum Arretinorum: a catalogue of the signatures, shapes, and chronology of Italian Sigillata*. 2nd ed.. Habelt, Bonn, 2000.

A tanulmánykötet talán egyetlen hiányossága, hogy csupán a Caesar, de leginkább az Augustus uralkodása alatt létrejött *coloniákkal* foglalkozik, a korábban alapított városok nem jelennek meg. Ki kell emelni, hogy a fejezetek gazdag illusztrációval vannak ellátva: térképek, városok alaprajzai, táblázatok segítik a települések térbeli elhelyezését és a problémakör megértését. Az egyes esettanulmányok szinte a Római Birodalom minden területére kiterjednek, mint például a mai Spanyolország, Szicília, Albánia, Kréta vagy Törökország. A különböző megközelítéseken keresztül képet kapunk a történetírásban jelenleg még újnak számító módszerekről és témákról.

Rebecca J. Sweetman (szerk.): Roman Colonies in the First Century of their Foundation (Római *coloniák* az alapításukat követő első évszázadban). Oxford, Oakville, Oxbow Books, 2011. pp. vii, 159.

Lehrer Nándor